

The mythanalyse of love in the common culture of Guilan and Alamut region (a case study of the narration of Aziz and Negar)

Maedeh Hosseini Komeleh¹, Bahman Namar Motlagh²

Recived:3/1/2022

Accepted: 22/6/2022

Abstract

Narratives that have been narrated orally and in different parts of Iran and have survived to this day have a valuable place in understanding the culture and identity of the people of this region. One of these narrations is the story of Aziz and Negar from Taleghan region and Alamut region, which in addition to the people of that land, is also narrated in Gilan province and parts of Mazandaran. This research intends to study this narrative in a descriptive method of content analysis and using a mythological approach. In the mythology method, in addition to the text, discourse, hypertext and hypertext conditions will also be addressed. Hence, with the mythology of narration, it is possible to study the pattern of love in the culture of the region under study and the subconscious mind of that society. In this research, an attempt has been made to investigate the function of the pattern of narrative myths and the quality of their presence as a model of love in contemporary society by using the six stages of love mythology including narrative description, thematic analysis, narrative metaphors, comparative mythology, contemporary situation and combined

---

¹PHD Student, Islamic Arts, Faculty of Islamic Handicrafts, Islamic University of Tabriz, Tabriz, Iran; ORCID ID: 0009-0000-6133-5857; Email: ma.hosseini@tabriziau.ac.ir

² Corresponding author, Associate Professor, Department of Literature and Human Science, Faculty of French Language and Literture, University of shahid Beheshti, Tehran, Iran; ORCID ID: 0000-0001-7101-8521; Email: bnmotlagh@yahoo.fr

analysis. Findings show that despite the expansion of temporary and unstable emotional relationships influenced by the postmodern world of the West in the study community, the theme of eternal love as the main theme of the narrator is still alive in the subconscious of society. This society not only does not deny the necessity of the myths of eternal love, but also attempts to give birth to myths with this theme in society. As a result, the myth of Aziz and Negar is a good model for lovemaking in society.

Keywords: *The story of Aziz and Negar, Analysis of the mythanalyse of Aziz and Negar Themes of lasting and regional love, Analysis of popular literature with new literary theories.*

Extended Abstract

1. Introduction

The narration of Aziz and Negar is a romantic and ancient story, related to an area called Ardkan, which is part of Taleghan, who spoke the Tati language many years ago. But in addition to the people of this land, this narrative is still on the tongues of the people of the slopes of Alborz Mountain - including Taleghan, Eshkevarat, Rudbar Alamut, Tonekabon. For several hundred years, this story has been told by the villagers in the evenings, and with its age, it is probably the last missing link of lovers' love, whose examples have been seen in Persian literature (Alikhani, 2014: 9). It is very clear that with the rich literary heritage of this land, many such narratives have been passed down in circles in this loving land, and many of them have been neglected by the people of Qalam and as a result have never been recorded. Perhaps many narratives have passed from the mouths of the people of this border and have disappeared over the years.

Considering that "Iranian culture is a cultural author in the field of love" (Namvarmotlagh, 2019: 9) and considering the dependence of myths on their cultures, it is possible to understand that in the field of love, each culture has its own myths to express its attitude towards themes. It nurtures feelings and thoughts. Also, myths form the patterns of attitude and character of a society, and the lack of these myths causes the culture of that society to suffer. In fact, love needs a myth and a model, and if people do not find these models in their culture, they will refer to the models of other cultures (ibid.: 43-44). Therefore, we can look for love myths in the national culture and - on a smaller scale - in

the local culture. Our popular literature, along with classical literature, has produced romantic narratives, and as a result, many myths have been created in these types of narratives, some of which, according to Namurtalaq, "have been forgotten and died, because in the mythological world, forgetting is equivalent to death; That is, because they are no longer used, they have lost their function and influence, and a myth that loses its influence and pattern is considered a dead myth" (Ibid.: 47). It seems that research in the field of these types of narratives can study the status of narrative myths in society.

Research Question(s)

Have the myths of folk romance narratives lost their function? Or are they still alive in the society and reflect the attitude and character of the society as models of love? Therefore, in this research, the love narrative of Aziz and Negar will be discussed using the mythanalysis approach, and the quality of the emergence and emergence of the main theme of this story in the texts, the society of the text and its cultural background will be investigated. In addition, this approach provides the possibility of examining the state of contemporary society and the discourse conditions governing it in relation to the main theme of the story and leads to a kind of collective psychology. Also, by identifying and examining some myths similar to the myths of the studied narrative in terms of the main theme, the extent and importance of this theme in other texts is identified and the influence of ancient mythological narratives is reminded.

2. Literature Review

As mentioned earlier, this research uses the myth analysis approach to analyze the narrative of Aziz and Nagar. Mythology is one of the types of mythological methods that was first presented by Danny Dorogemon and he used this method to study culture and society through myths (Namvarmotlagh, 2018: 446). But after the beginning of the period of poststructuralism, critiques and study methods also faced transformation. Under the influence of this current, Gilbert Doran presented new definitions of myth analysis and in his two works "Mythical Image and Form of Work" with the subtitle "From Mythology to Mythology" and also "Introduction to Mythology-Methodology" fully dealt with myth analysis (ibid: 452). In his book "From Mythology to Mythology" he pointed to a kind of transition from mythological criticism to mythological analysis (ibid.: 453). Durand writes about how to turn mythography into mythoanalysis: "It is

understood that once the relative extent of a work along the time span of a period is taken into account, one must change mythometry to mythoanalysis" (ibid.: 456, quoted by Durand, 1994).

In fact, in the era of structuralism, the attention of criticism was only limited to the text, but in the era of poststructuralism, attention was paid to meta, para, and extratextual elements. In fact, "in Mythology, the main goal is to examine textual myths, while Mythology pays more attention to the myth-making society. And if we consider the myth as a statement, then it can be said that in the myth analysis, the myth in its mythic context along with the myth maker and the myth reader are taken into consideration at the same time" (Namurtalaq, 2018: 460). It can be concluded that the difference between myth analysis and other approaches to mythology is that myth analysis pays serious attention to discourse issues (Namvarmotlagh, 2019: 52). In fact, since "discourse issues affect the formation, life, weakness, and strength of myths" (ibid.: 49), myths are also "considered as behavioral patterns of people in society, and in most cases their influence is done unconsciously" (Ibid.: 49). According to this, myth analysis is an approach that "intends to study the unconscious mind of the society through myths" (ibid.: 49).

In the present article, according to the structure taken from the book "Analysis of the Myth of Love in Iranian Culture" in which Bahman Namurtalaq used this approach for the analysis of love myths for the first time in Iran, first the myth is identified, the narratology of the myth is performed, then the structure and various themes of the narrative are identified. And the main themes are extracted. In the next step, hypertexts derived from the myth are introduced with an emphasis on the main theme. Then, in a section titled comparative mythology, the intertextual study of myth that includes internal and external cultural myths, the hidden meaning and their common traces in archetypes are examined. After that, the situation of the contemporary period is made in terms of identifying and introducing various textual effects, and modern life is taken into consideration. This section is of particular importance; Because the main purpose of this article is to investigate the myth and the main theme of the mythological narrative in the contemporary society. Finally, the combined analysis, that is, the discursive investigation of the myth in terms of psychoanalysis, socioanalysis, and myth analysis, is done with an emphasis on myth analysis (Namvarmotlagh, 2019: 53-54). In diagram 1, the stages of researching Aziz and Nagar's narrative are specified through the myth analysis approach.

3. Methodology

This research is fundamental in terms of its purpose, and in terms of data analysis, it is of a qualitative type, and it has been carried out using the descriptive method of content analysis. In this article, different narratives of the story of Aziz and Negar are collected by library and electronic methods, and then the content is analyzed using the myth analysis approach as well as the models presented in the book *Myth Analysis of Love in Iranian Culture*. In this research, based on the myth analysis approach that will be explained in detail in the next section, first the collected mythological narrative is narrated and its main themes are extracted in order to examine the modeling of narrative myths in society and also the influence of these myths from other mythological narratives that have been related to the society's culture. In the next step, the multi-texts of the narrative are examined in order to study the presence of the mythological narrative in the text of the society and the type of communication of the people of the society with the myths of the narrative. Then, according to a main theme, the studied mythological narrative is compared with other mythological narratives to examine their common themes and structures in archetypes. In the section of the contemporary situation, the influence of the myth in today's society of the region is investigated, and in the final stage, which is the combined analysis, the discursive investigation of the myth is carried out.

In the present article, according to the structure taken from the book "Analysis of the Myth of Love in Iranian Culture" in which Bahman Namvarmotlagh used this approach for the analysis of love myths for the first time in Iran, first the myth is identified, the narratology of the myth is performed, then the structure and various themes of the narrative are identified. And the main themes are extracted. In the next step, hypertexts derived from the myth are introduced with an emphasis on the main theme. Then, in a section titled comparative mythology, the intertextual study of myth that includes internal and external cultural myths, the hidden meaning and their common traces in archetypes are examined. After that, the situation of the contemporary period is made in terms of identifying and introducing various textual effects, and modern life is taken into consideration. This section is of particular importance; Because the main purpose of this article is to investigate the myth and the main theme of the mythological narrative in the contemporary society. Finally, the combined analysis, that is, the discursive investigation of the myth in terms of psychoanalysis,

socioanalysis, and myth analysis, is done with an emphasis on myth analysis (Namvarmotlagh, 2019: 53-54).

4. Results

Aziz and Negar Taleghani is one of the not-so-old examples of eternal and eternal love, which has been narrated by the people of Alamut and Gilan for years. What has made this narrative last is the society's acceptance of this type of relationship (stable love) and beyond that, people's desire for life and its continuation. As people used to hear this story from the narrator in consecutive nights, and they wanted to hear the same story again in the coming nights. Although they knew that the end of this story is not different from what was told in the previous nights. However, following what the myth analysis examines and we have been studying it in this research, the unconscious mind of the society has been investigated through Aziz and Negar's narration. The effect that Aziz and Negar have on the studied society is to such an extent that it has freed the society from the full and complete dominance of these patterns despite the presence of strange patterns in emotional relationships, and in addition, it has been imprinted in the subconscious mind of this society with not much strength. A society that is still in conflict with the postmodern world, which, due to the paradigm shift, has pursued unstable love relationships and created new social relationships with substantial changes compared to the traditional world; Although it witnesses temporary and fleeting relationships, it still stands tall and claps in praise of lasting and eternal love, and the spirit of society continues to admire and even produce myths of lasting love. Therefore, by seeing examples such as Aziz the caveman in the culture of Gilan and people's narratives about the reasons for his refuge in the cave, preserving the tradition of reciting Azizkhani and Nigarkhani to this day and other active texts of this narrative in the society, we find out that the myth of Aziz and Negar is alive in the minds of the people and It can be patterned. According to this, local and national myths of love can be a suitable model for loving in the current crisis era; Because it has been watered by the cultural waters of this country and removes the identity vacuum in the emotional relationships of young people, which is caused by the introduction of western love patterns. Also, the way of facing the inhibiting factor through the myths of the narrative can be a symbol of the current society's model for facing any problem or problem; Although such a spirit can also be observed in the people of this region, more attention to local narratives by the

official institutions of the region can engrave these themes in the unconscious of the society.

References

- Alikhani, Y. (2014). *Aziz and Negar*, Tehran: Qoqnoos Publication.
- Asgari, H. (2005). A Report from Aziz and Negar Taleghani's Night, Alborzpazhouhi Blog, Revised in 2021 October: <http://128askari.parsiblog.com/Posts/140/%DA%AF%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%B4%D9%8A+%D8%A7%D8%B2+%D8%B4%D8%A8+%D8%B9%D8%B2%D9%8A%D8%B2+%D9%88+%D9%86%DA%AF%D8%A7%D8%B1+%D8%B7%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%8A/>
- Ayyoghi. (1964). *Vorgha and Golshah*, Edited by Zabih-o-Allah Safa, Tehran: Tehran University.
- Bazi, K., Hatam, Q. (2014). Myth Analyse of Rock Arts of Motifsin Nahouk And It's Atendance It in Contemporary Human Life in This Area, *Naghsh Mayeh*, 7 (17), pp 7-15.
- Bedier, J. (2004). *Le roman de Tristan et Iseut*, Translated by Parviz Natel Khanlary, Tehran: Niloufar Publication.
- Doori, P., Faqihi, R. (2013). Analysis of the story themes of Aziz and Negar, *Interpretation and Analysis of Persian Language and Literature Texts (Dekhoda)*, 17 (5), pp 189-213.
- Doori, P., Faqihi, R. (2015). Analysis of the content and structure of the story of Aziz and Nagar, *Persian language and literature promotion association conference*; Mohaghegh Ardabili University.
- Fakhreddin Asad Gorgani. (1970). *Veys and Ramin*. Edited by Magali Todeva and Alexander Guakharia, Tehran: Iranian Culture Foundation.
- Hakim Nezami Ganjei. (1997). *Leyli and Majnun*, Edited by VahidDastgerdi, H. Tehran: Qatreh Publication.
- JaberiNasab, N., Vafaei, M. (2018). Genealogical interpretation and analysis of "Aziz and Nagar's Story" over time, *Sixth National Conference on Literary Studies A new look at contemporary narrative literature*.
- NamvarMotlagh, B. (2019). *Mythanalysis of Love in Iranian Culture*, Tehran: Sokhan Publication
- NamvarMotlagh, B. (2018). *An Introduction to Mythology Theories and Aplications*, Tehran: Sokhan Publication
- NamvarMotlagh, B., Abolhasani, S. (2016). How to show the myth of forgetting in the historical memory of Iranian society with the

approach of myth analysis of the event, International Conference on New Approaches in Humanities in the 21st Century, Rasht.

NamvarMotlagh, B., Mehdipour Moghaddam, Z. (2021), Analyzing the myth of love in Gilan culture (case study: Rana's narration), *Mytho-Mythtic Literature Journal*, 17 (63), pp 277-303.

Parvini, K., NazriMonazam, H., Delshad, H. (2016). A Comparative Study of the story "Leili and Majnun" in Arabic and "dear and journalist" Persian from the perspective of structuralism, *Comparative Literature Research*, 4 (2), pp 45-74.

Pourraza, F. (2019). *Folk Mucic of Guilan*, Guilan: Farhang Ili'a Publication.

Reyahi, M. (2007). Interview With Yousuf Alikhani, *Short Film Media News*, Revised in 2021 October: https://shortfilmnews.com/news/1198391541/%DA%AF%D9%81%D8%AA_%D9%88%DA%AF%D9%88_%D8%A8%D8%A7_%DB%8C%D9%88%D8%B3%D9%81_%D8%B9%D9%84%DB%8C%D8%AE%D8%A7%D9%86%DB%8C_%DA%A9%D8%A7%D8%B1%DA%AF%D8%B1%D8%AF%D8%A7%D9%86_%D9%85%D8%B3%D8%AA%D9%86%D8%AF_%D8%B9%D8%B2%DB%8C%D8%B2_%D9%88_%D9%86%DA%AF%D8%A7%D8%B1

Rougemont, D. (2019). *Les Mythes de l'amour*, Translated by Jalal Sattari, Tehran: Neshaneh Publication.

Sattari, J. (2005). *The myth of love and Falling in love in some Persian romances*, Tehran: Mitra Publication.

Shaygan, S., Khodadadi Motarjemzadeh, M., Moghimnejad, M. (2020). Psychoanalysis of Arthur Tress's Photographs based on C.G Jung's Perspective and with the Method of Gilbert Durand's Mythoanalysis, *Journal of Pazhouhesh-E Honar*, 10 (19), pp 71-85.

Zolfagari, H. (2018). The tradition of reading books in public gatherings, *Irannamag*, 3 (4), pp 59-77.

فصلنامه

سال ۲۱، شماره ۸۳، بهار ۱۴۰۳، ص ۳۵-۶۰

مقاله پژوهشی

DOI: <https://doi.org/10.2634/Lire.21.83.35>

اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار)

مائده حسینی کومله^۱؛ بهمن نامورمطلق^{۲*}

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۴/۱

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۱۳

چکیده

یکی از روایت‌های شفاهی، داستان عزیز و نگار از خطه طالقان و منطقه الموت است که علاوه بر مردمان آن دیار در استان گیلان و بخشهایی از مازندران نیز نقل می‌شود. این پژوهش در نظر دارد به روش توصیفی تحلیل محتوا و با استفاده از رویکرد اسطوره‌کاوی به بررسی این روایت بپردازد. در روش اسطوره‌کاوی، علاوه بر متن به شرایط گفتمانی، پیرامنی و فرامتنی نیز پرداخته خواهد شد؛ از این رو با اسطوره‌کاوی روایت، می‌توان به مطالعه الگوی عشق در فرهنگ منطقه مورد مطالعه و ضمیر ناخودآگاه آن جامعه پرداخت. در این پژوهش تلاش شده است با استفاده از مراحل ششگانه اسطوره‌کاوی عشق شامل شرح روایت، تحلیل مضمونی، بیش‌متن‌های روایت، اسطوره‌شناسی تطبیقی، وضعیت معاصر و تحلیل ترکیبی، کارکرد الگوشدگی اسطوره‌های روایت و کیفیت حضور آنها به عنوان الگوی عشق در جامعه معاصر بررسی شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که با وجود گسترش روابط موقت و ناپایدار عاطفی تحت تأثیر دنیای پست مدرن غرب در جامعه مورد مطالعه، مضمون عشق ازلی و ابدی به عنوان اصلی‌ترین مضمون روایت عزیز و نگار هنوز در ضمیر ناخودآگاه جامعه زنده است.

۳۵

فصلنامه پژوهش‌های ادبی سال ۲۱، شماره ۸۳، بهار ۱۴۰۳

۱. دانشجوی دکترای هنرهای اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز

ORCID ID; 0009-0000-6133-5857

ma.hosseini@tabriziau.ac.ir

۲. دانشیار زبان و ادبیات فرانسه، دانشگاه شهید بهشتی تهران - نویسنده مسئول

ORCID ID; 0000-0001-7101-8521

bnmotlagh@yahoo.fr

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

این جامعه نه تنها ضرورت وجود اسطوره‌های عشق ازلی و ابدی را انکار نمی‌کند، بلکه اقدام به زایش اسطوره‌هایی با این مضمون در جامعه می‌کند. در نتیجه اسطوره عزیز و نگار الگوی مناسبی برای عشق‌ورزی در جامعه است.

کلیدواژه‌ها: داستان عزیز و نگار، تحلیل اسطوره‌کای عزیز و نگار، مضمونهای عشق ماندگار و منطقه‌ای، تحلیل ادبیات عامه با نظریات ادبی جدید.

مقدمه

روایت عزیز و نگار، داستانی است عاشقانه و کهن، مربوط به منطقه‌ای به نام اردکان از توابع طالقان که سالها پیش به زبان تاتی سخن می‌گفته‌اند؛ اما علاوه بر مردم این سرزمین، این روایت همچنان بر سر زبانهای مردمان دامنه کوه البرز - شامل طالقان، اشکورات، رودبار الموت، تنکابن - است. چند صد سال است که این داستان سینه به سینه توسط اهالی روستاها در شب‌نشینی‌ها نقل می‌شود و با قدمت خود، احتمالاً آخرین حلقه گمشده دلدادگی عاشقانی است که نمونه‌های آن در ادبیات فارسی بسیار مشاهده شده است (علیخانی، ۱۳۹۳: ۹). پر واضح است که با پشوانه ادبی غنی‌ای که این سرزمین دارد، روایتهای این‌چنینی بسیاری در جای جای این دیار عشق‌پرور، نقل محافل بوده و بسیاری از آنها توسط اهالی قلم مورد بی‌مهری قرار گرفته و در نتیجه هرگز ثبت و ضبط نشده‌است. چه بسا روایتهای بسیاری با گذشت سالیان از سر زبانهای اهالی این مرز و بوم رخت بر بسته و از میان رفته‌است.

با توجه به اینکه «فرهنگ ایرانی در زمینه عشق، فرهنگی مؤلف است» (نامورمطلق، ۱۳۹۸: ۹) و با توجه به وابستگی اسطوره‌ها به فرهنگهای خود، می‌توان دریافت در زمینه عشق نیز هر فرهنگی اسطوره‌های خاص خود را برای بیان نگرش خود نسبت به مضمونها، احساسات و اندیشه‌ها می‌پروراند. هم‌چنین اسطوره‌ها الگوهای نگرش و منش جامعه را تشکیل می‌دهد به گونه‌ای که کمبود این اسطوره‌ها، فرهنگ آن جامعه را با آسیب همراه می‌کند. در واقع عشق به اسطوره و الگو نیاز دارد. در صورتی که افراد جامعه این الگوها را در فرهنگ خود نیابند به الگوهای دیگر فرهنگها مراجعه خواهند کرد (همان: ۴۳ و ۴۴). بنا بر این می‌توان در فرهنگ ملی و -در مقیاس کوچکتر- در فرهنگ محلی به دنبال اسطوره‌های عاشقی بود. ادبیات عامیانه ما در کنار ادبیات

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار)

کلاسیک به تولید روایتهای عاشقانه پرداخته و در پی آن، اسطوره‌های زیادی در این نوع روایتهای خلق شده که برخی از آنها به گفته نامورمطلق «فراموش شده و مرده است؛ زیرا در جهان اسطوره‌ای، فراموشی معادل مرگ است؛ یعنی به دلیل اینکه دیگر مورد استفاده قرار نمی‌گیرد، کارکرد و تأثیرگذاری خود را از دست داده‌است. اسطوره‌ای که تأثیرگذاری و الگوشدگی خود را از دست بدهد، اسطوره‌ای مرده تلقی می‌شود» (همان: ۴۷). به نظر می‌رسد پژوهش در زمینه این نوع روایتهای می‌تواند وضعیت اسطوره‌های روایت را در جامعه مورد مطالعه قرار دهد؛ اینکه آیا اسطوره‌های روایتهای عاشقانه عامیانه، کارکرد خود را از دست داده یا هنوز در جامعه زنده‌است و به عنوان الگوهای عشق، نگرش و منش جامعه را منعکس می‌کند؟ بنا بر این بناست در این پژوهش به روایت عاشقانه عزیز و نگار با استفاده از رویکرد اسطوره‌کاوی^۱ پرداخته، و کیفیت ظهور و بروز مضمون اصلی این داستان در پیش‌متن‌ها، جامعه متن و بستر فرهنگی آن بررسی شود. به علاوه این رویکرد امکان بررسی وضعیت جامعه معاصر و شرایط گفتمانی حاکم بر آن را در ارتباط با مضمون اصلی داستان فراهم می‌کند و به نوعی روانشناسی جمعی می‌انجامد. هم‌چنین از طریق شناسایی و بررسی برخی اسطوره‌های مشابه با اسطوره‌های روایت مورد مطالعه از لحاظ مضمون اصلی، گستردگی و اهمیت این مضمون در متون دیگر شناسایی، و تأثیرپذیری از روایتهای اسطوره‌ای کهن را یادآور می‌شود.

پیشینه تحقیق

از میان منابع خارجی، پژوهشهای نظریه‌پردازانی مانند دنی دورژمون^۲ و ژیلبر دوران^۳ از لحاظ رویکرد، منابع مناسبی برای استفاده در این مقاله است که در بخش مبانی نظری به آثارشان پرداخته خواهد شد. در میان منابع داخلی، بهمن نامورمطلق (۱۳۹۸) در کتاب اسطوره‌کاوی عشق در فرهنگ ایرانی با استفاده از رویکرد اسطوره‌کاوی، چهارده الگوی عشق ایرانی معرفی کرده و درباره هر الگو یک مضمون اصلی استخراج کرده و بر مبنای آن، بررسی اسطوره‌ها در تطبیق با اسطوره‌های مشابه و هم‌چنین بررسی جامعه معاصر، تحلیل ترکیبی انجام داده است. گفتنی است در این پژوهش نیز از رویکرد و روش این کتاب برای تحلیل روایت عزیز و نگار بهره برده شده است و در بخشهای

بعدی از رویکردهای این کتاب گفته خواهد شد. جلال ستاری نیز در زمینه عشق و اسطوره آثار زیادی تألیف کرده است که از میان آنها نزدیکترین آثار به این پژوهش، کتابی تحت عنوان *اسطوره عشق و عاشقی در چند عشق‌نامه فارسی (۱۳۸۸)* است. در این کتاب، چندین عشق‌نامه کوتاه فارسی بررسی شده و از این طریق عشق اسطوره‌ای در ایران مورد نقد قرار گرفته است. از جمله مطالب مهم این کتاب بررسی و تطبیق مفهوم عشق اسطوره‌ای در سرزمین ایران و مفهوم عشق در دوران معاصر است. در روایات این کتاب، عشق تجربه شده یک نفر منعکس نشده، بلکه الگوی عشق و عاشقی و تکرار آن تبیین شده است. به زعم ستاری، آن قصه‌ای که تقریباً در قرن سوم و چهارم هجری نوشته شده است در قرن سیزدهم و چهاردهم هجری تکرار می‌شود و این نشان می‌دهد که یک الگوی عشق و عاشقی زبان به زبان و پشت به پشت تکرار شده و جنبه اسطوره‌گون پیدا کرده است. وی هم‌چنین کتاب *اسطوره‌های عشق اثر دنی دوروژمون (۱۳۹۷)* را به فارسی برگردانده است. در این کتاب به عشق از دید اسطوره‌شناختی^۴ پرداخته شده است. در واقع دو اسطوره بزرگ عشق در فرهنگ مغرب‌زمین، *تریستان*^۵ و *دون ژوان*^۶، توسط دوروژمون به دستمایه‌ای برای طرح تفکرات تازه درباره اساطیر عشق و کام‌جویی در فرهنگ غرب و دگرذیسی این اساطیر در رمان و اپرا و نیز در میان شخصیت‌های حقیقی تبدیل شد. در این کتاب هم‌چنین به عشق در ادبیات معاصر، *لولیتا* اثر ولادیمیر ناباکوف^۷ و *دکتر ژیواگو* اثر بوریس پاسترناک^۸، پرداخته شده و تأثیرات اساطیر عشق بر این رمانها و نیز شخصیت‌های رمان روبر موزیل^۹ نیز ردیابی شده است. تأثیر این اساطیر بر تفکرات اندیشمندانی مانند نیچه^{۱۰}، کی‌یرکگور^{۱۱} و آندره ژید^{۱۲} نیز مورد واکاوی قرار گرفته است.

تعدادی مقاله در جستجوی نگارندگان با استفاده از رویکرد اسطوره‌کاوی یافت شد که در ادامه عنوان خواهد شد. بهمن نامور مطلق و زهرا مهدی‌پور (۱۴۰۰)، در پژوهش خود با نام «تحلیل اسطوره‌کاوی عشق در فرهنگ گیلان (مطالعه موردی: روایت رعنا)» با استفاده از رویکرد اسطوره‌کاوی، مضمون عشق را در روایت رعنا مطالعه، و بازتاب آن را در جامعه و نیز تأثیر گفتمان حاکم بر متن نیز بررسی کرده‌اند. ایشان پژوهش خود را با هدف بررسی ابعاد گوناگون روایت اسطوره‌ای و شرایط گفتمانی، پیرامنی و فرامتنی انجام داده، و با پیروی از مراحل ششگانه اسطوره‌کاوی عشق درصدد توضیح عناصر

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار)

تأثیرگذار بازنگری اسطوره عاشقانه رعنا بوده‌اند. نتایج پژوهش بیان می‌کند که روابط انسانی بویژه روابط عاطفی می‌تواند بیانگر وضعیت تکاملی جامعه باشد. اگر جامعه‌ای بخواهد از هویت زیبایی‌شناسی بومی خود حراست کند، راهی به جز شناخت گذشته و توجه به اسطوره‌های بومی خود ندارد؛ چرا که اسطوره‌ها با تأثیرگذاری ناخودآگاه، الگوهای رفتاری و کرداری افراد جامعه تلقی می‌شود. کلثوم بزی و غلامعلی حاتم (۱۳۹۲) در مقاله خود با عنوان «اسطوره‌کاوی نقوش سنگ‌نگاره‌های ناهوک سراوان و بررسی حضور آن در زندگی انسان امروز منطقه»، نقوش سنگ‌نگاره‌های ناهوک سراوان را شناسایی و معرفی کرده و سپس به بررسی دلایل ایجاد آنها توسط مردمان بدوی آن منطقه و چگونگی حضور آن در زندگی مردم معاصر آن سامان پرداخته‌اند. نگارندگان با استفاده از نظریه کهن الگوی یونگ و آرای کمبل در باب اسطوره به تحلیل نقوش پرداختند و به این نتیجه رسیدند که نقوش سنگ‌نگاره‌ها با حیوانات بومی و وحشی بلوچستان قابل مقایسه است. هم‌چنین سبک زندگی مردم منطقه در سنگ‌نگاره‌ها قابل تشخیص است. سودابه شایگان، محمد خدادای مترجم‌زاده و مهدی مقیم‌نژاد (۱۳۹۹) در پژوهش خود با نام «تحلیل روانکاوانه عکس‌های آرتور ترس از دیدگاه یونگ و با روش اسطوره‌کاوی ژیلبر دوران»، ابتدا با استفاده از دیدگاه یونگی تأثیر ناخودآگاه فردی عکاس در خلق آثارش و سپس برای بررسی تأثیرپذیری عکاس از ناخودآگاه جمعی به سراغ روش اسطوره‌کاوی ژیلبر دوران رفته و درونمایه‌های تکرارشونده آثار عکاس را با اسطوره‌های پیشین مقایسه کرده‌اند. نویسندگان از روش نقد اسطوره‌کاوی ژیلبر دوران استفاده کرده‌اند که بر مطالعه شباهت درونمایه‌های تکرارشونده در آثار هنرمند امروزی با اساطیر کهن استوار است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که برخی درونمایه‌های تکرارشونده در آثار ترس در ضمیر ناخودآگاه فردی او ریشه دارد که با زندگی شخصی و خاطرات او مرتبط است. به علاوه از آنجا که این درونمایه‌ها در کنار یکدیگر کاملاً همراستا با درونمایه‌های اسطوره‌های کهن است، نتیجه گرفته شد که ضمیر ناخودآگاه جمعی بشر نیز در شکل‌گیری آثار این عکاس جایگاهی مؤثر داشته است. بهمن نامورمطلق و المیرا ابوالحسنی (۱۳۹۵) در مقاله خود تحت عنوان «چگونگی نمود اسطوره فراموشی در حافظه تاریخی جامعه ایران با رویکرد اسطوره‌کاوی رویداد» به تبیین و بررسی مشکل کمبود حافظه تاریخی در جامعه ایران و بررسی دلایل مختلف

آن از طریق رویکرد اسطوره‌کاوی رویداد پرداخته‌اند که شامل چهار محور مسئله‌شناسی و مسئله‌نگاری، اسطوره‌شناسی و اسطوره‌نگاری، شخصیت یا واقعیت‌شناسی و بررسی پیکره هنری در ارتباط با رویداد است. نگارندگان از طریق روش اسطوره‌کاوی، رویداد آثار هنری آزاده اخلاقی را مربوط به نمایشگاه عکس «به روایت یک شاهد عینی» تحلیل کردند. به عقیده نویسندگان این مقاله، آثار این نمایشگاه در پر کردن شکاف تاریخی جامعه ایرانی نقشی مفید داشته است و با اسطوره فراموشی مرثئون نزد ایرانیان ارتباطی مستقیم دارد. آنان تلاش کردند با بررسی تفاوت و شباهت‌های چهار محور یاد شده به تحلیلی جامع دست پیدا کنند و نتیجه گرفتند که سیاست حافظه توسط دیگری با قدرتی برتر مرتبط است که مانع ثبت و ضبط چنین وقایعی می‌شود و تسلطی جامع دارد و با کنترل از سوی قدرت برتر، باعث ضعیف شدن حافظه تاریخی می‌شود و هنرمند در بهبود این وضع می‌کوشد.

از جمله پژوهش‌هایی که در زمینه داستان عزیز و نگار انجام شده است، می‌توان به کتاب عزیز و نگار (بازخوانی یک عشقنامه) اشاره کرد که منبع اصلی این پژوهش برای شرح روایت است که در ادامه و ذیل بخش روایت‌های عزیز و نگار به آن پرداخته خواهد شد. هم‌چنین در بررسی‌های نگارندگان، عنوان چهار مقاله مرتبط با روایت عزیز و نگار یافت شد: زهرا درّی و راضیه فقیهی (۱۳۹۲) در مقاله «تحلیل بنمایه‌های داستانی منظومه عزیز و نگار»، انواع بنمایه‌های داستانی‌های شگفت‌انگیز، حماسی، عاشقانه و کرامت را در داستان عزیز و نگار بررسی کرده و هریک را از لحاظ کیفیت حضور در داستان سنجیده‌اند. نویسندگان با تحلیل بنمایه‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که بیشتر بنمایه‌های قصه عزیز و نگار در ادبیات ایران و جهان دیده می‌شود. آنها معتقدند از جمله بنمایه‌های این روایت: کوری، سفر، خوارق عادت، نبرد، جنون و رقابت عشاق، نامه و نامه بر، درویش، سیب و چشمه است که حضور این گونه بنمایه‌ها در این قصه از ارزشهای آن به شمار می‌آید. هم‌چنین این دو نویسنده در مقاله دیگری تحت عنوان «بررسی محتوایی و ساختاری قصه عزیز و نگار» به بررسی عناصر داستانی و بنمایه داستان عزیز و نگار پرداخته‌اند (دری و فقیهی، ۱۳۹۴). خلیل پروینی، هادی نظری‌منظم و شهرام دلشاد (۱۳۹۵) در پژوهش خود با نام «بررسی تطبیقی داستان «لیلی و مجنون» عربی و «عزیز و نگار» فارسی از دیدگاه ساختارگرایی» به روش تطبیقی به بررسی

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار)

شبهاتها و تفاوت‌های ساختاری این دو داستان بر اساس مکتب امریکایی پرداخته، و در نهایت به این نتیجه رسیده‌اند که این داستان فولکلور تحت تأثیر ادبیات رسمی بوده است. هم‌چنین بر وجود نشانه‌ها و ساختارهای مشترک میان داستانهای عاشقانه، چه ایرانی و چه غیر ایرانی تأکید کرده‌اند. نرگس جابری‌نسب و منیژه وفایی (۱۳۹۷) در پژوهش خود با نام «تفسیر و تحلیل تبارشناسی «قصه عزیز و نگار» در گذر زمان» به بررسی روایت‌های مختلف موجود و مقایسه آنها پرداخته و در زمینه شخصیت‌های داستان مطالعه کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که از میان روایت‌های پنجگانه موجود، روایت کمالی دزفولی با وجود غنای ادبی بیشتر نتوانسته است جایگزین روایت‌های شفاهی و چاپی عامیانه شود. روایت اکبریان نیز به دلیل نوشتار ادبی از اصل داستان دور شده است و برای مردم جذابیت ندارد. به علاوه محققان این پژوهش تبیین کرده‌اند که در قصه عزیز و نگار مجموعه رفتارها و واکنش‌های دو شخصیت اصلی تنها برگرفته از عشق و عاطفه بین آن دو نبوده بلکه آن رفتارها و واکنش‌ها با نیروهای اجتماعی برگرفته از اعتقادات و باورهای آن زمان در ارتباط بوده است.

همان‌طور که مشاهده می‌شود در هیچ‌یک از این پژوهش‌ها به روایت عزیز و نگار از دید رویکرد اسطوره‌کاوی پرداخته نشده و این روایت تنها از لحاظ ساختار، بنمایه، محتوا و تبارشناسی مورد بررسی قرار گرفته است. رویکرد اسطوره‌کاوی از طریق مطالعه متن روایت، جامعه و گفتمان حاکم بر آن را مورد بررسی قرار می‌دهد. بنا بر این در صورت استفاده از رویکرد اسطوره‌کاوی به نتایج جدیدی خواهیم رسید.

روش تحقیق

این پژوهش از لحاظ هدف، بنیادی، و از لحاظ تجزیه و تحلیل داده‌ها، کیفی، و به روش توصیفی تحلیل محتوا شده است. در این نوشتار روایت‌های مختلف داستان عزیز و نگار به روش کتابخانه‌ای و الکترونیک جمع‌آوری، و سپس با استفاده از رویکرد اسطوره‌کاوی و نیز الگوهای ارائه شده در کتاب اسطوره‌کاوی عشق در فرهنگ ایرانی تحلیل محتوا شده است. در این پژوهش بر اساس رویکرد اسطوره‌کاوی، که در بخش بعدی به تفصیل شرح داده می‌شود، ابتدا روایت اسطوره‌ای جمع‌آوری شده نقل، و مضمون‌های اصلی آن به دلیل بررسی الگوشدگی اسطوره‌های روایت در جامعه و نیز

تأثیرپذیری این اسطوره‌ها از روایت‌های اسطوره‌ای دیگری استخراج می‌شود که با فرهنگ جامعه در ارتباط بوده‌اند. در مرحله بعد بیش‌متن‌های روایت مورد بررسی قرار می‌گیرد تا میزان حضور روایت اسطوره‌ای در متن جامعه و نوع ارتباط افراد جامعه با اسطوره‌های روایت مطالعه شود؛ سپس روایت اسطوره‌ای مورد مطالعه با توجه به یک مضمون اصلی در تطبیق با روایت‌های اسطوره‌ای دیگر قرار می‌گیرد تا مضمونها و ساختارهای مشترک آنها در کهن‌الگوها بررسی شود. در بخش وضعیت معاصر، تأثیر اسطوره در جامعه امروز منطقه بررسی، و در مرحله نهایی یعنی تحلیل ترکیبی، بررسی گفتمانی اسطوره انجام می‌شود.

رویکرد و مبانی نظری

همان‌طور که پیشتر بیان شد، این پژوهش از رویکرد اسطوره‌کاوی برای تحلیل روایت عزیز و نگار بهره می‌برد. اسطوره‌کاوی یکی از انواع روش‌های اسطوره‌شناختی است که نخستین بار توسط دنی دوروژمون ارائه شد. او از این روش برای مطالعه فرهنگ و جامعه از طریق اسطوره‌ها بهره برد (نامورمطلق، ۱۳۹۷: ۴۴۶)؛ اما پس از آغاز دوره پساساختارگرایی، نقدها و روش‌های مطالعاتی نیز با تحول روبه‌رو شد. ژیلبر دوران تحت تأثیر این جریان تعاریف جدیدی از اسطوره‌کاوی ارائه کرد و در دو اثرش «صور اسطوره‌ای و صورت اثر» با عنوان فرعی «از اسطوره‌سنجی به اسطوره‌کاوی» و هم‌چنین «مقدمه‌ای بر اسطوره-روش‌شناسی» به طور کامل به اسطوره‌کاوی پرداخت (همان: ۴۵۲). وی در کتاب «از اسطوره‌سنجی به اسطوره‌کاوی» به نوعی انتقال از نقد اسطوره‌ای به تحلیل اسطوره‌ای اشاره کرد (همان: ۴۵۳). دوران درباره چگونگی تبدیل اسطوره‌سنجی^{۱۳} به اسطوره‌کاوی می‌نویسد: «چنین برداشت می‌شود که از هنگامی که گستره نسبی هر اثر در امتداد زمانی یک دوره مورد توجه قرار گیرد، باید اسطوره‌سنجی را به اسطوره‌کاوی تغییر داد» (همان: ۴۵۶، به نقل از Durand, 1994).

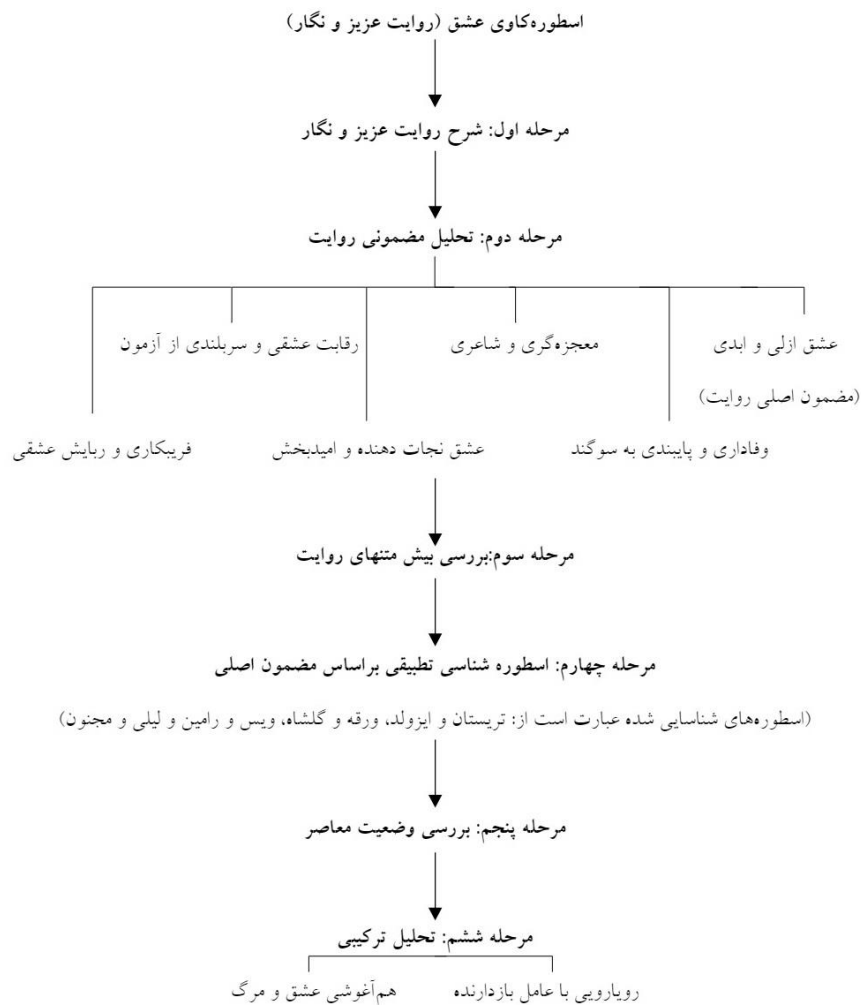
در واقع در دوران ساختارگرایی توجه نقد فقط به متن محدود بود؛ اما در دوران پساساختارگرایی توجه به عناصر فرا، پیرا و برون‌متنی مورد توجه بوده است. در واقع هدف اصلی در اسطوره‌سنجی بررسی اسطوره‌های متنی است در حالی که اسطوره‌کاوی به جامعه اسطوره‌ساز توجه بیشتری می‌کند. اگر اسطوره را گفته در

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار)
نظر بگیریم، می‌توان گفت که در اسطوره‌کاوی، اسطوره در بافت اسطوره‌ای خود
به همراه اسطوره‌پرداز و اسطوره‌خوان همزمان مورد توجه قرار می‌گیرد (نامورمطلق،
۱۳۹۷: ۶۰).

می‌توان نتیجه گرفت تفاوت اسطوره‌کاوی با رویکردهای دیگر اسطوره‌شناسی این
است که اسطوره‌کاوی به مسائل گفتمانی توجهی جدی دارد (نامورمطلق، ۱۳۹۸: ۵۲). در
واقع از آنجا که «مسائل گفتمانی بر شکل‌گیری، زندگی، ضعف و قدرت اسطوره‌ها تأثیر
می‌گذارد» (همان: ۴۹)، اسطوره‌ها نیز «الگوهای رفتاری و کرداری افراد جامعه تلقی
می‌شود و در بیشتر موارد تأثیرگذاری آنها ناخودآگاه انجام می‌پذیرد» (همان: ۴۹). بنا بر
این اسطوره‌کاوی رویکردی است که «قصد آن مطالعه ضمیر ناخودآگاه جامعه به واسطه
اسطوره‌هاست» (همان: ۴۹).

در این نوشتار طبق ساختار برگرفته از کتاب *اسطوره‌کاوی عشق در فرهنگ ایرانی*،
که بهمن نامورمطلق در آن برای نخستین بار در ایران از این رویکرد برای تحلیل
اسطوره‌های عشق استفاده کرده است، ابتدا اسطوره‌شناسایی شده، روایت‌شناسی
اسطوره انجام می‌گیرد؛ سپس ساختار و مضمونهای گوناگون روایت‌شناسایی و
مضامین اصلی استخراج می‌شود. در مرحله بعد بیش‌متنهای برگرفته از اسطوره با تأکید
بر مضمون اصلی معرفی می‌شود. سپس در بخشی تحت عنوان اسطوره‌شناسی تطبیقی
مطالعه بینامتنی اسطوره‌ای، که شامل اسطوره‌های درون و برون فرهنگی است، معنای
نهفته و ردپاهای مشترک آنها در کهن الگوها بررسی می‌شود. بعد از آن، وضعیت دوره
معاصر به لحاظ شناسایی و معرفی جلوه‌های گوناگون متنی صورت گرفته و زندگی
امروزی مورد توجه قرار می‌گیرد. این بخش از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چرا که
هدف اصلی نوشتار بررسی اسطوره و مضمون اصلی روایت اسطوره‌ای در جامعه
معاصر است. سرانجام تحلیل ترکیبی یعنی بررسی گفتمانی اسطوره به لحاظ روانکاوی،
جامعه‌کاوی و اسطوره‌کاوی با تأکید بر اسطوره‌کاوی انجام می‌شود (نامورمطلق، ۱۳۹۸: ۵۳-
۵۴). در نمودار ۱، مراحل بررسی روایت عزیز و نگار از طریق رویکرد اسطوره‌کاوی
مشخص شده است.

نمودار ۱: مراحل تحلیل روایت عزیز و نگار با رویکرد اسطوره‌کاوی عشق. منبع: نگارندگان

مرحله اول: شرح روایت

کتاب عزیز و نگار (بازخوانی یک عشق‌نامه) اصلی‌ترین منبع این پژوهش برای شرح روایت است که به تفاوت‌های نسخه‌های مختلف روایت عزیز و نگار پرداخته است. هرچند علاوه بر روایت‌های مکتوب، روایت‌هایی نیز به صورت نوار صوتی ضبط شده توسط افراد مختلف گردآوری شده است. با توجه به تفاوت‌های روایت‌های جمع‌آوری

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار)

شده به صورت کلی به غیر از دو روایت، دیگر روایتها با تفاوت‌های اندک، چارچوب یکسانی دارد (علیخانی، ۱۳۹۳: ۱۳). در ادامه به خلاصه روایت اصلی (چاپ ناصر خسرو به علت مکتوب بودن و نیز نزدیک بودن به روایت‌های مردمی داستان عزیز و نگار به عنوان روایت اصلی برگزیده شده است.) و تفاوت‌های مهم دیگر روایتها در پایان روایت اشاره خواهد شد.

خلاصه روایت

دو برادر به نام‌های علاءالدین و بهاءالدین، که تا هشتاد سالگی صاحب فرزند نشده بودند در جمعی درویشی را ملاقات کردند که به هریک از آنها سیبی داد. درویش از آنها خواست سیب را دو نصف کنند و به همراه همسرانشان بخورند تا صاحب فرزند شوند. سرانجام بعد از نه ماه، عزیز و نگار به دنیا آمدند. آنها از خردسالی به هم خو گرفتند و با هم به مکتب می‌رفتند. عزیز و نگار با هم پیمان ازدواج بستند. وقتی مادر نگار با خبر می‌شود به خواهرزاده‌اش کل احمد در رودبار پیغام می‌فرستد که نگار را به عقد خود در بیاورد. هنگامی که کل احمد نگار را به خانه خود می‌برد، عزیز - که به قزوین رفته بود تا وسایل عروسیشان را فراهم کند - در راه بازگشت متوجه ماجرا می‌شود و به دنبال آنان می‌رود تا نگار را بازگرداند؛ اما نگار متوجه می‌شود که کل احمد قصد جان عزیز را کرده در نتیجه به گوش عزیز می‌رساند و عزیز به طالقان باز می‌گردد (علیخانی، ۱۳۹۳: ۲۵-۳۱).

بعد از مدتی آن دو با هم ملاقات می‌کنند (در برخی از روایتها به دلیل اینکه با هم محرم نشده بودند، وقت خواب میان خود شمشیر قرار دادند). طی این ملاقات، عزیز به دلیل قدرتهای اعجازگونه خود، اوقات روز و شب و آسمان را تغییر می‌دهد تا نگار را بیشتر نزد خود نگه دارد. عزیز به نگار قول می‌دهد بهار به دنبال او برود و وی را به وطن بازگرداند؛ اما پس از یک ماه، عزیز دل‌تنگ نگار می‌شود و به قصد دیدار نگار، راهی کوه البرز می‌شود تا قصری بسازد که از آنجا بتواند دیار نگار را از دور ببیند. در راه میان برف مریض می‌شود و قاطرش او را به خانه می‌رساند. دکتر متوجه می‌شود که عزیز دچار درد عشق است و می‌گوید علاج درد عزیز، دیدار معشوقه‌اش است. دو قاصد به همراه دو نامه به رودبار فرستاده می‌شوند. یکی نامه‌ای که حکایت از مریضی مادر نگار داشت و از زبان او برای کل احمد نوشته شده بود و دیگری نامه‌ای که خبر

بیماری عزیز را به نگار می‌رساند. بنابراین کل‌احمد نگار را راهی آردکان می‌کند تا از مادرش پرستاری کند (همان: ۴۰-۴۶).

بهار کل‌احمد به دنبال نگار می‌رود و متوجه ماجرا می‌شود و نگار را به رودبار بازمی‌گرداند. عزیز پس از ده روز برای کشت برنج به گیلان می‌رود؛ بین راه در محلی به نام سلمبار، متوجه حضور کل‌احمد می‌شود و به دوستانش می‌گوید من جایی پنهان می‌شوم اما شما به کل‌احمد بگویید عزیز در قاضی‌محلّه مرده است. با این ترفند عزیز از آن محل می‌گذرد. عزیز به بالاروچ رودبار و منزل نگار می‌رود؛ خود را دوست کل‌احمد معرفی می‌کند تا خبر مرگ عزیز را به مادر کل‌احمد بدهد و به عنوان مهمان وارد خانه شود. عزیز، صبح با نقشه‌ای که کشیده بود، نگار را سوار قاطر خود و راهی آردکان می‌کند. مادر کل‌احمد متوجه می‌شود که عروسی نیست؛ اما عزیز شاکی می‌شود که قاطر من را نیز برده‌اند. هر دو برای یافتن آنها به دنبال جای پای قاطر به سمت طالقان می‌روند؛ ولی عزیز در بین راه، مادر کل‌احمد را در گودالی می‌اندازد. از طرفی کل‌احمد به همراه دسته مطربان به سمت خانه می‌رود تا عروسی بگیرد و به دوران نامزدی پایان دهد؛ وقتی به خانه می‌رسد متوجه می‌شود نگار رفته و مرگ عزیز دروغ بوده است. کل‌احمد از عزیز شکایت می‌کند. قاضی رودبار برای اینکه متوجه شود نگار حق کدام یک از آنها است، ابتدا از آنها می‌خواهد شعری بگویند و از آنجا که عزیز طبع شاعری داشت در این آزمون پیروز می‌شود؛ سپس دستور می‌دهد نگار و چند دختر را چادر بپوشانند و در حیاط به صف کنند و از عزیز و کل‌احمد می‌خواهد تا نگار را شناسایی کنند. کل‌احمد در سه فرصت اشتباه می‌کند؛ اما عزیز بار اول نگار را بدرستی تشخیص می‌دهد. قاضی حکم را به نفع عزیز صادر می‌کند و آنها تا پایان عمر به خوشی زندگی می‌کنند (همان: ۴۷-۶۴).

تفاوت روایتها در پایان داستان

همان‌طور که ذکر شد در روایت چاپ ناصر خسرو، عزیز و نگار به خوشی تا پایان عمر با هم زندگی کردند؛ اما در روایت‌های دیگر با سرنوشت متفاوتی روبه‌رو هستیم. در روایت حدادی، عزیز و نگار در راه بازگشت به طالقان به رودخانه می‌افتند و آب آنها را با خود می‌برد. در روایت چاپ اسلامی، عزیز و نگار در راه بازگشت، لب رودخانه

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار)

بزرگ غیب می‌شوند. در روایت گرشاسبی، عزیز و نگار در راه بازگشت و به هنگام رد شدن از رودخانه طالقان غرق می‌شوند و در محلی به نام «آلاکه جنگی» توسط مردم شناسایی، و به خاک سپرده می‌شوند؛ پس از مدتی بین دو قبر، خاری می‌روید. مردم گفته‌اند که آن خار مادر نگار است. پایان روایت علیخانی، رضانی و مهاجر نیز مانند پایان روایت چاپ ناصر خسرو است؛ اما در روایت منظوم اکبریان آنها به زیارت امام رضا می‌روند و برمی‌گردند؛ سپس جنگ می‌شود و آنها در آب شاهرود می‌افتند. در روایت کمالی دزفولی نیز هر دو سنگ می‌شوند (همان: ۷۹ و ۸۰).

مرحله دوم: تحلیل مضمونی

این روایت همانند بسیاری دیگر از داستانهایی که از دل فرهنگ ایران و از درون جوامع سنتی برخاسته، حامل مضمونهای زیادی است. مضمونهای اصلی این روایت با محوریت عشق عبارت‌است از: عشق ازلی و ابدی، وفاداری و پایبندی به سوگند، معجزه‌گری و شاعری، عشق نجات‌دهنده و امیدبخش، رقابت عشقی و سربلندی از آزمون و فریبکاری و ربایش عشقی. در ادامه به بررسی ردپای این مضمونها در روایت عزیز و نگار پرداخته خواهد شد.

۱. **عشق ازلی و ابدی:** این مضمون را باید مضمون اصلی داستان عزیز و نگار در نظر گرفت. در واقع چگونگی تشکیل نطفه عزیز و نگار به سبب خوردن سببی است که از سوی درویش به پدراشان اهدا شد و همزاد بودنشان باعث پیدایش عشقی ازلی در دل عزیز و نگار شد. این عشق در آغاز زندگی آن دو جلوه نمود؛ در تمام طول حیاتشان با شور بسیار ادامه داشت و در نهایت تا لحظه مرگ و پس از آن هم نمایان بود؛ هم‌چنانکه پایان برخی از روایت‌های این داستان نشان از جاودانه شدن عشق آنها دارد. به نظر می‌رسد سنگ شدن عزیز و نگار در پایان روایت کمالی دزفولی به جاودانگی و غیب‌شدن آنها نزدیک رودخانه در روایت چاپ اسلامی به عشق نامیرا و ابدی آنها اشاره می‌کند.

۲. **وفاداری و پایبندی به سوگند:** وفاداری به عهد و پایبندی به سوگند از دیگر مضمونهایی است که در این داستان هست. طبق روایتها عزیز و نگار در دوران کودکی عهد می‌بندند که در آینده با هم ازدواج کنند. عهد و پیمان آن دو فراتر از قوانین

اجتماعی بود؛ چون بعد از اینکه نگار نامزد کل احمد شد، نه تنها عزیز و نگار عهد خود را فراموش نکردند بلکه تمام تلاش خود را برای تغییر شرایط به کار گرفتند؛ عهدی که بدون نیاز به عهدنامه و یا قراردادی از ابتدا در جریان بود. می‌توان گفت این مضمون ثمره مضمون عشق ابدی و ازلی است؛ چرا که وقتی عشقی نامیرا در جریان باشد، پایبندی به سوگند جزء جدایی‌ناپذیر آن رابطه خواهد بود.

۳. معجزه‌گری و شاعری: در روایت عزیز و نگار، عاشق خصلتی پیامبرگونه دارد و معجزه می‌کند. عزیز می‌تواند احوال روز و شب را به برکت عشق تغییر دهد تا از معشوق خود محافظت کند. در بخش‌های مختلف این روایت دعاها و شعرهای عزیز نقل شده‌است؛ دعاهایی که بلافاصله به شکلی معجزه‌گونه برآورده می‌شود. در قسمتی از این روایت، زمانی که عزیز و نگار با هم ملاقات می‌کنند، هوا ابری می‌شود. نگار تقاضا می‌کند قبل از بارش باران به منزل برگردد تا مادرشوهرش از روی لباس خیس نگار به او شک نکند؛ اما عزیز از او خواهش می‌کند یک‌ساعتی بیشتر پیش او بماند تا او دعایی بخواند و می‌گوید اگر دعایم مستجاب شد و ابرها کنار رفتند بمان؛ اگر نه می‌توانی بروی. سپس عزیز شعری خواند و «تا این شعر را گفت به امر خدا، هوا چون پَرِ غاز صاف شد» (علیخانی، ۱۳۹۳: ۴۲). هم‌چنین در ادامه روایت، وقتی صبح فردا شد و خروس‌های بالاروچ شروع به آوازخواندن کردند، نگار از خواب برخاست و گفت باید به منزل برگردد؛ اما باز عزیز شعری خواند و سپس صدای خروس‌ها قطع شد. در روایت آمده است که هنوز هم خروس‌های بالاروچ نمی‌خوانند. در دنباله داستان باز هم عزیز از خداوند می‌خواهد هوا تاریک شود تا اهالی محل، آن‌دو را با هم نبینند و به امر خدا این اتفاق می‌افتد.

۴. عشق نجات‌دهنده و امیدبخش: در جایی از روایت، که عزیز به دلیل دلتنگی بیمار می‌شود با آمدن نگار، جانی دوباره می‌گیرد و از مرگ رهایی می‌یابد. هم‌چنین به برکت عشق، هم عزیز و هم نگار در طول زمان فراق با اینکه نگار نامزد فرد دیگری شده بود، امیدوار به تغییر شرایط بودند و با امیدی که از عشق می‌گرفتند برای گذشتن از موانع تلاش می‌کردند.

۵. رقابت عشقی و سربلندی از آزمون: یکی دیگر از مضمون‌های این داستان رقابت عشقی است. همان‌طور که پیشتر نقل شد، عزیز که با کل احمد وارد رقابت شده

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار) بود در انتهای داستان در مقابل قاضی قرار گرفت و درستی این عشق توسط قاضی طی آزمونی سنجیده شد.

۶. فریکاری و ربایش عشقی: با اینکه عزیز و نگار عهدی ابدی با هم بسته بودند به دلیل شرایطی که به جدایی موقت آن دو منجر شده بود در بخشهای مختلف داستان مجبور به فریب دادن اطرافیان برای ملاقات با هم و در نهایت طرح نقشه فرار نگار شدند. عزیز خبر مرگ خود را برای فریب دادن کل احمد شایعه می‌کند تا بتواند براحتی وارد خانه نگار شود. برای ورود به خانه نگار نیز مادرشوهر او را فریب می‌دهد و خود را دوست کل احمد معرفی می‌کند. مادرشوهر برای اینکه از فرار نکردن نگار اطمینان حاصل کند و با خیال راحت بخوابد، یک ریسمان به پای خود و نگار می‌بندد تا او فرار نکند. عزیز ریسمان را از پای نگار جدا می‌کند و یک کندوی زنبور به پای او می‌بندد. نگار نیز چندین بار مادرشوهر و شوهرش را فریب می‌دهد.

مرحله سوم: بیش‌متنهای روایت

این روایت شفاهی به صورت مکتوب (شش نسخه چاپ شده و دو دستنویس) و هشت نوار صوتی تکثیر شده که مشخصات آنها در کتاب عزیز و نگار بازخوانی یک عشقنامه آمده است (علیخانی، ۱۳۹۳: ۱۱-۱۳). علاوه بر آنها مستندی توسط نویسنده همین کتاب (یوسف علیخانی) در سال ۱۳۸۵ ساخته شد. به گفته یوسف علیخانی، علی دهباشی سردبیر مجله بخارا و مسئول برگزاری شبهای بخارا، یک شب را به اسم عزیز و نگار اختصاص داد و این مستند نیز به پیشنهاد وی در آن شب پخش شد (ریاحی، ۱۳۸۶). نماهایی از این مستند در تصویر ۱ آمده است. شب عزیز و نگار نیز به همت مجله بخارا و انتشارات ققنوس سال ۱۳۸۸ در تالار بتهوون خانه هنرمندان برگزار شد (عسگری، ۱۳۸۸).

تصویر ۱: نماهایی از مستند عزیز و نگار ساخته‌ی یوسف علیخانی. منبع: وبلاگ دهک

درباره داستان عزیز و نگار شعرهای زیادی سروده شد و آوازهایی در مناطق مختلف سه استان قزوین، گیلان و مازندران، ورد زبان بومیان است که سینه به سینه نقل می‌شود؛ تا آنجا که آوازه‌های عزیزنگاری به مقام عزیز نگاری مبدل شد. فریدون پوررضا (۱۳۹۸) خواننده و موسیقی‌پژوه شهیر گیلانی در کتاب خود تحت عنوان موسیقی فولکلوریک گیلان گوشه عزیز نگاری را در کنار گوشه‌های چوپانی و دشت‌خوانی، نوعی آواز پشت‌کوهی معرفی می‌کند. او منشأ آواز پشت‌کوهی را گوشه‌های چوپانی می‌داند. به عقیده او این آواز بعد از ورود داستان عزیز و نگار دچار تحولانی، و به مقام عزیزنگاری تبدیل می‌شود. به گونه‌ای که نه تنها شعرهای عاشقانه و مربوط به داستان عزیز و نگار بلکه اشعار دیگری نیز در این مقام خوانده می‌شود (۵۱-۵۵). در این کتاب آمده است: «در سریال پس از باران، دشت‌خوانی مقام عزیزنگاری با شعری در دو بیتی فولکلور با مطلع «اناری دار واره از دونهء مو» را اجرا کردم و عزیزنگاری وابسته به موسیقی کوه با فرود موقت در کاست «می‌گیلان» از کارهای اولیه من است که به بازار آمده است» (پوررضا، ۱۳۹۸: ۵۵). شعر زیر به عنوان آوازی عزیزنگاری توسط فریدون پوررضا اجرا شده است که ویدئوی مربوط به آن از صدا و سیمای مرکز گیلان پخش شد:

چراغی روشنایی کی بنابو / مرو تی آشنایی کی بنابو

مرو تی آشنایی گوشت و ناخن / گوشت و ناخن جدایی کی بنابو

✱

براری چاره‌دار خواخور تی قوربون / تی پیره‌ن چرکینه مثل غریبان

تی پیره‌نه هدی خواخور بشوری / با آب زمزم و صابون تهران

بند اول از زبان عزیز نقل شده که ترجمه آن چنین است: «روشنایی نور چراغ را چه کسی بنا نهاده است؟ / آشنایی من و تو را چه کسی بنا نهاده است؟ / آشنایی من و تو مانند گوشت و ناخن است / جدایی بین گوشت و ناخن را چه کسی بنا نهاده است؟» بند دوم از زبان نگار به عزیز نقل شده و ترجمه آن چنین است: «برادر، خواهر به قربانت / پیراهنت مانند غریبان چرک است / پیراهنت را بده خواهر خواهم شست / با

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار) آب زمزم و صابون تهران». گفتنی است آوازه‌های عزیزنگاری بسیار سوزناک است و تنوع زیادی در دامنه و ارتفاعات رشته کوه البرز دارد. تصور ۲، نمایی از پخش ویدئویی است که آواز عزیزنگاری را در صدا و سیمای استان گیلان به خوانندگی فریدون پوررضا نشان می‌دهد..

تصویر ۲: پخش ویدئوی آواز عزیز نگاری توسط صدا و سیمای گیلان. منبع: سایت آپارات

از بیش متنهای دیگر این روایت می‌توان به سنت نگارخوانی اشاره کرد. این سنت از قدیم در محافل و شب‌نشینی‌های روستاهای طالقان رواج داشته، هنوز در برخی از روستاها از جمله روستای سوهان ادامه دارد. «همه اهالی قدیمی حداقل چند دوبیتی از دوبیتی‌های این داستان معروف را حفظ هستند و در مجالس و شب‌نشینی‌های سخت زمستان طالقان، چندین بار آن را از زبان بزرگان و نگارخوانهای معروف شنیده‌اند» (ذوالفقاری، ۱۳۹۷: ۷۵). پوررضا (۱۳۹۸) نقل کرده است: «شنیدم در سیاهکل این قطعه به صورت نمایش با گفت‌وشنودهای شب‌نشینان، آب و رنگ تازه یافت» (۵۳). به علاوه او در ادامه گفته است: «این اشتیاق تا بدانجا رسید که در محافل شب‌نشینان خانه‌های روستا، یک مرد نقش عزیز را به عهده گرفت و زنی خوش‌صدا نیز در قالب نگار، عزیزنگاری سر می‌داد و مایه استقبال گرم و پورشور مردم مجلس می‌شد» (۵۳). کتابی نیز تحت عنوان ملاعمو به قلم میترا ابوالقاسمی توسط کمیته ملی پیکار با بیسوادی استان گیلان در سال ۲۵۳۶ شاهنشاهی به چاپ رسید. در این کتاب، که برای نوآموزان نوشته شده بود، داستان زندگی عزیز و نگار در حاشیه زندگی عزیزخوانها و نگارخوانها نقل می‌شود (علیخانی، ۱۳۹۳: ۱۵).

مرحله‌ی چهارم: اسطوره‌شناسی تطبیقی^{۱۴}

همان‌طور که پیشتر بیان شد در این بخش ردپای مفاهیم و مضمونهای روایت در روایتهای

اسطوره‌ای قدیمی‌تر بررسی می‌شود. این روایت مضمونهای گوناگونی دارد که براساس هر کدام از آنها می‌توان اسطوره‌هایی مطابق با داستان مورد مطالعه یافت؛ اما از آنجا که مضمون اصلی این روایت، ازلی و ابدی بودن عشق و اعتقاد به این باور توسط عاشق و معشوش است، چند اسطوره عشق از نظر نگارندگان با مضمون اصلی روایت عزیز و نگار مطابقت دارد که در ادامه خواهد آمد.

۱. **تریستان و ایزولد**^{۱۵}: خلاصه این داستان از کتاب *تریستان و ایزولد* نوشته ژوزف بدیه^{۱۶} و با ترجمه پرویز ناتل خانلری (۱۳۸۶) آورده شده است.

تریستان خواهرزاده شاه مارک قرار است شاهدخت ایزولد ایرلندی را برای شاه مارک به ارمغان ببرد؛ اما در راه مهردارویی را که مادر ایزولد به ندیم وی سپرده بود تا در شب زفاف به مارک شاه و ایزولد بدهد به اشتباه به عنوان نوشابه‌ای برای رفع تشنگی نیمی توسط ایزولد و نیم دیگر توسط تریستان سرکشیده شد. مهرداروی این داستان یادآور سیبی است که در روایت عزیز و نگار توسط پدر و مادران آن دو خورده شد. پس از نوشیدن، مهردارو تریستان و ایزولد جدایی پذیر نبودند و در زمان جدایی اجباری‌ای که در طول داستان برای آنها اتفاق می‌افتاد، تشنان بیمار می‌شد. در انتهای داستان تریستان وقتی از دیدار ایزولد قطع امید می‌کند، جان می‌سپارد و ایزولد نیز بر پیکر او تاب نمی‌آورد و می‌میرد. در گواه ابدیت عشق آنها همین بس که پس از مرگ، گیاهی از گور تریستان روید و به سمت گور ایزولد حرکت کرد. در داستان عزیز و نگار نیز در روایت گرشاسبی بین قبر عزیز و نگار گیاه می‌روید با این تفاوت که این گیاه خاردار، نمادی از تفرقه‌افکنی‌های مادر نگار قلمداد شده است. همانندیه‌های دیگری نیز بین این دو داستان هست که از جمله آن می‌توان به شوهردار بودن معشوقه‌ها و روابط پنهانی عاشق و معشوق، نهادن شمشیر بین‌شان در زمان خواب به دلیل دوری از رابطه نامشروع و نیز فراخواندن معشوق به بالین عاشق بیمار و درمان او و ناجی بودن معشوق اشاره کرد.

۲. **ورقه و گلشاه**: ورقه و گلشاه از کهن‌ترین داستانهای عاشقانه فارسی و سروده عیوقی است. صفا (۱۳۴۳) معتقد است این داستان منشأ عربی دارد و به احتمال زیاد اصل آن همان داستان عروه و عفراء^{۱۷} است که در ایران تغییرات کوچکی یافته است

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار) (مقدمه: نه). خلاصه این داستان که در ادامه آمده است از کتاب *ورقه و گلشاه عیوقی* به تصحیح دکتر ذبیح‌الله صفا (۱۳۴۳) است:

ورقه و گلشاه، پسرعمو و دخترعمویی از قبیله بنی شیبه‌اند. از کودکی با هم انس گرفته و دل به هم داده‌اند؛ اما درست زمانی که مقدمات مراسم ازدواج آنها فراهم می‌شود، ربیع بن عدنان سالار قبیله بنی‌ضبه، که از خواستگاران گلشاه بود به مراسم عقد حمله می‌کند و گلشاه را با خود می‌برد. این اولین فراق آن دو دل‌داده گرچه دیری نمی‌پاید و ورقه، گلشاه را از چنگ ربیع می‌رهاند تا زمان مرگشان ادامه می‌یابد. پدر گلشاه با دیدن از خودگذشتگی‌ها و دلیریهای ورقه، او را شوهری درخور دخترش می‌داند؛ اما وضعیت مالی نامناسب ورقه، مانع رضایت قلبی او به این پیوند می‌شود و برای ورقه شرط می‌گذارد. ورقه باید عزم سفر کند تا سرمایه‌ای به دست بیاورد. در خلال سفر ورقه، پدر به عهد خود وفادار نمی‌ماند و گلشاه را به ازدواج شاه شام در می‌آورد. دیری نمی‌پاید که شاه شام به عشق ورقه و گلشاه پی می‌برد. دست تقدیر ورقه را به کاخ شاه شام می‌رساند. شاه آن دو را با هم روبه‌رو، و عظمت عشق آن دو را درک می‌کند و حتی به ورقه می‌گوید پا پس می‌کشد تا آن دو به هم برسند؛ اما جوانمردی ورقه مانع می‌شود. در راه بازگشت، ورقه طاقت نمی‌آورد و می‌میرد. خبر به گوش گلشاه می‌رسد. او به همراه شاه، خود را به پیکر ورقه می‌رساند و در دم جان می‌دهد.

داستان به اینجا ختم نمی‌شود. یک‌سال پس از مرگ آنها، پیامبر با رضایت شاه، که شصت سال از عمرش باقی مانده بود، بیست سال به عمر ورقه، بیست سال به عمر گلشاه اضافه می‌کند و در مقابل، چهل سال از عمر شاه می‌کاهد تا آن دو دوباره زنده شوند و بیست سال با هم زندگی کنند. آنچه داستان ورقه و گلشاه را با داستان عزیز و نگار پیوند می‌دهد، همین ازلی و ابدی بودن عشق و مصداقهای ظهور این مضمون در جای‌جای داستان است. شاید آنچه در پایان داستان آمده است، آن را به افسانه بدل کرده باشد، همین پایان است که بر ابدی بودن عشق ورقه و گلشاه تأکید می‌کند. از جمله شباهتهای این دو داستان می‌توان به نسبت عاشق و معشوق، ارتباط و پیوندشان از کودکی، بدقولی والدین معشوق در زمانی که عاشق در پی فراهم آوردن شرایط ازدواج است و در نهایت ازدواج ناخواسته معشوق با فردی دیگر اشاره کرد. در میان

متن مثنوی این داستان غزلهایی از زبان شخصیت‌های داستان دیده می‌شود که بی‌شبهت با ویژگی شاعری عاشق و معشوق در داستان عزیز و نگار نیست.

۳. **ویس و رامین**^{۱۸}: عشق ویس و رامین به محکومیتی ابدی می‌ماند و از این حیث با تمام داستانهای عاشقانه‌ای که عشق، عاشق و معشوق را تا لحظه مرگ همراهی می‌کند، مطابقت دارد؛ اما مشخصاً از جهت مواردی که ذکر آن در ادامه می‌رود، می‌تواند با روایت عزیز و نگار در انطباق قرار گیرد: بزرگ شدن با هم در اوان کودکی، شوهردار بودن معشوق، فریبکاریهای مکرر، وفاداری، پایبندی ابدی به عشق.

۴. **لیلی و مجنون**^{۱۹}: داستان لیلی و مجنون از جنبه‌های مختلفی با روایت عزیز و نگار نزدیک است. قیس از زمان کودکی با عشق و مهر پرورده و دانه عشق در سرش کاشته شد این همان وجود عشق ازلی در نهاد اوست. هم‌پیمان شدن قیس و لیلی در زمان کودکی، وفادار ماندن آنها در طول زندگی، شاعر بودن عاشق، پیوند ابدیشان پس از مرگ و شوهردار شدن معشوق به‌رغم میل او از دیگر مضمونهای مشترک این دو داستان است. به علاوه وجود عامل فراق آن‌دو، که در داستان لیلی و مجنون، پدر لیلی و در روایت عزیز و نگار، مادر نگار است بر نزدیکی هر چه بیشتر این دو داستان صحنه می‌گذارد. آنچه دارای اهمیت است مضمون اصلی داستان عزیز و نگار یعنی عشق ازلی و ابدی است که در منظومه لیلی و مجنون بسیار تقویت شده است.

مرحله پنجم: بررسی وضعیت جامعه معاصر

اگرچه در دوران کنونی، روابط موقت و عشق‌های زودگذر رواج یافته است و در روابط جوانان پایبندی به عشق کمتر دیده می‌شود، بررسیها نشان می‌دهد هنوز جامعه کنونی، دوام عشق و وفای به عهد تا ابد را ارج می‌نهد و خواستار تولید افسانه‌ها و روایت‌هایی با مضمون عشق ابدی است. یکی از نمونه‌های معاصر، عزیز نوروزی معروف به عزیز جنگلی (غارنشین) است. عزیز در روستای آلیان از توابع فومن استان گیلان زاده، و پس از مدتی از جامعه گریزان شد و به غاری در اعماق جنگل پناه برد. روایت‌های مختلفی درباره علت پناه بردن او به غار از اهالی شنیده می‌شود که یکی از آنها، شکست او در عشق دختری به نام نگار بوده است. از زندگی او چندین خبرنگار و روزنامه‌نگار برای برنامه‌هایی چون ماه‌عسل (سال ۹۲)، اخبار شبانگاهی شبکه سه سیما

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار)

(۱۶ آبان سال ۹۰)، روزنامه ایران (۲۵ آذر ۱۳۸۶) و خبرگزاریهای دیگر گزارش تهیه کرده‌اند. در همه‌ی این گزارشها با اندکی تفاوت همگی این گزارش‌ها به داستان عشق او اشاره شده است؛ در جایی داستان عشق او با قوتی بیشتر نقل شده و در جایی دیگر علل دیگری برای گریز او به جنگل قوت گرفته؛ اما این مهم عیان است که جامعه خواستار زنده کردن روایت عزیز و نگار است. حتی اگر نگاری نباشد که عزیز به خاطر او غارنشین شده باشد، اذهان جامعه خواستار آن است و این یعنی هنوز جامعه معاصر، عشق‌های ابدی را ارج می‌نهد.

مرحله ششم: تحلیل ترکیبی

در این مرحله، تحلیل اسطوره‌کاوی برخی از مضمونهای روایت با استفاده از دانش روانکاوی و جامعه‌کاوی انجام شده است.

۱. **رویارویی با عامل بازدارنده:** عاملی بازدارنده در ارتباط با مضمون عشق ازلی و ابدی در تمامی داستانها و روایت‌هایی که بیشتر ذکر شد، عاملی بازدارنده وجود دارد که سبب جدایی عاشق و معشوق از همدیگر است. در برابر این عامل بازدارنده در روایت عزیز و نگار، عاشق و معشوق هرگز ازدواج تحمیل شده را نمی‌پذیرند و هر دو امیدوارانه از هیچ تلاشی برای رسیدن به هم فروگذار نمی‌کنند. هر چند برای گریز از شرایط تحمیل شده به دروغ و فریبکاری تن می‌دهند در نهایت ترجیح می‌دهند پیمان ابدی خود را به قانون اثبات، و از قوانین اجتماعی پیروی کنند. بنا بر این واکنش اسطوره‌ها در برابر فراق تحمیل شده، مسئله‌ای قابل بررسی است.

اینکه افراد به طور کلی در رویارویی با مشکلات چه تصمیمی می‌گیرند به عوامل زیادی بستگی دارد. نوع شخصیت فرد، تربیت خانوادگی، فرهنگ و پارادایم^{۲۰} حاکم بر جامعه از عواملی است که در شکل‌گیری نوع واکنش افراد به مشکلات تحمیل شده دخیل است. پذیرش وضعیت و کنج عزلت گزیدن یا به کام مرگ رفتن، نپذیرفتن آن و خیانت کردن یا جنگیدن برای تغییر آن در داستانهای نقل شده به نوعی به فرهنگ، حالت روانی افراد، پارادایم جامعه و قوانین عرفی و شرعی بستگی دارد. در جامعه عرب مسلمان، فرد تا مرگ پیش می‌رود؛ اما عرف و شرع را زیر پا نمی‌گذارد. حال بسته به نوع شخصیت روانی، درجه آسیب‌پذیری و آستانه تحمل او با ناامید شدن به کام مرگ می‌رود (ورقه) یا تارک دنیا می‌شود و جان را میزبان معشوق می‌سازد (مجنون). در

جایی دیگر تلاش برای پذیرش قوانین بی‌نتیجه می‌ماند و افراد ترجیح می‌دهند ورای قوانین عمل کنند و در نهایت، هر سدی را که پیش‌روی آنها قرار می‌گیرد در هم شکنند؛ خواه بخت یار باشد (ویس و رامین) یا نباشد (تریستان و ایزولد). در روایت عزیز و نگار نه عاشق و نه معشوق منفعل نیستند؛ عرف، شرع و قوانین را زیر پا نمی‌گذارند؛ اما شرایط تحمیل شده را نیز نمی‌پذیرند و تلاش می‌کنند درستی پیمانشان را به جامعه و قانون ثابت کنند. روایتی که از این جهت می‌تواند الگوی مناسبی برای جامعه معاصر در رویارویی با مسائل این‌چنینی و حتی مسائل دیگر باشد.

۲. هم‌آغوشی عشق و مرگ: «برای برخی تمام نیروها و انگیزه‌های حیاتبخش که لازمه ادامه‌ی زندگی است در دیگری معشوق متبلور می‌شود. چنانکه نبود وی یعنی نبود نیرو و انگیزه بودن» (نامورمطلق، ۱۳۹۸: ۱۳۳)؛ از این‌رو اگر چه در داستانهای تطبیق یافته با روایت عزیز و نگار، شاهد مرگ عاشق یا معشوق در پی مرگ دیگری هستیم و حتی در داستان ورقه و گلشاه، مرگ به محض ناامیدی کامل از وصال برای عاشق اتفاق می‌افتد و به دنبال آن معشوق را نیز به کام خود می‌کشاند در داستان عزیز و نگار بجز نسخه چاپ ناصرخسرو، انتهای زندگی عزیز و نگار در یک‌زمان نقل شده است. مرگ، ناپدید شدن یا سنگ شدن، با هم و در یک‌زمان، چیزی بیش از حذف «خود» و جایگزینی دیگری در وجود عاشق و معشوق است. عاشق و معشوق آن‌چنان به هم متصل هستند که راوی، مرگ هیچ‌کدام را مقدم بر دیگری نقل نمی‌کند؛ بلکه میزان حلول یکی در دیگری را آن‌چنان غنی می‌داند که آنها را در مرگ یا جاودانگی‌ای ابدی شریک می‌کند.

نتیجه‌گیری

عزیز و نگار طالقانی یکی از نمونه‌های نه‌چندان قدیمی عشق ازلی و ابدی است که سالهاست ورد زبان مردم خطه الموت و گیلان است. آنچه باعث ماندگاری این روایت شده، پذیرش این نوع رابطه (عشق پایدار) توسط جامعه و فراتر از آن، خواست مردم برای زندگی و ادامه حیات آن است. آنچنان‌که مردم در شب‌نشینی‌های متوالی، این داستان را از راوی می‌شنوند و باز در شبهای آینده همچنان خواستار شنیدن همان داستان هستند. با اینکه می‌دانند پایان این داستان با آنچه در شبهای گذشته نقل شده است تفاوتی ندارد. به دنبال آنچه اسطوره‌کاوی به بررسی آن می‌پردازد و ما در این

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار)

پژوهش در پی مطالعه آن بوده‌ایم، ضمیر ناخودآگاه جامعه به واسطه روایت عزیز و نگار بررسی شده است. تأثیری که عزیز و نگار بر جامعه مورد مطالعه گذاشته تا حدی است که جامعه را با وجود الگوهای غریبه در روابط عاطفی از گزند تسلط تمام و کمال این الگوها رها نیده و افزون بر آن در ضمیر ناخودآگاه این جامعه با قوتی نه چندان کم نقش بسته است. جامعه‌ای که هنوز با دنیای پست‌مدرنی که به دلیل تغییر پارادایم، روابط ناپایدار عشقی را به دنبال داشته و مناسبات اجتماعی جدیدی را با تغییرات ماهوی نسبت به جهان سنتی به وجود آورده در جدال است؛ اگر چه شاهد روابط موقت و زودگذر است هنوز در ستایش عشق‌های پایدار و ابدی تمام قد می‌ایستد و کف می‌زند و روح جامعه همچنان در حال تحسین و حتی تولید اسطوره‌های عشق پایدار است؛ از این رو با دیدن نمونه‌هایی هم‌چون عزیز غارنشین در فرهنگ گیلان و روایت‌های مردم از علل پناه بردن او به غار، حفظ سنت عزیزخوانی و نگارخوانی تا به امروز و دیگر بیش‌متنهای فعال این روایت در جامعه درمی‌یابیم اسطوره عزیز و نگار در اذهان مردم زنده است و امکان الگوشدگی دارد. بنا بر این اساطیر بومی و ملی عشق می‌تواند الگوی مناسبی برای عشق ورزیدن در دوران بحران‌زده کنونی باشند؛ چراکه از آبخور فرهنگی این دیار سیراب گشته و خلأ هویتی روابط عاطفی جوانان را برطرف می‌سازد که ناشی از ورود الگوهای عشقی غربی است. هم‌چنین چگونگی رویارویی با عامل بازدارنده توسط اسطوره‌های روایت می‌تواند به شکلی سمبلیک، الگوی جامعه کنونی برای رو در رویی با هر گونه مشکل یا مسئله‌ی بازدارنده باشد؛ اگر چه چنین روحیه‌ای نیز در مردمان این خطه مشاهده می‌شود، بیش از پیش پرداختن به روایت‌های محلی توسط نهادهای رسمی منطقه، می‌تواند این مضمونها را هر چه پررنگتر در ناخودآگاه جامعه حک کند.

پی‌نوشتها

1. lexicology Mythanalyse
2. Denis de Rougem ont
3. Gilbert Durand
4. mythology
5. Tristan
6. Don Juan
7. Vladimir Nabokov
8. Boris Pasternak
9. Robert Musil
10. Friedrich Nietzsche

11. Søren Kierkegaard

12. André Gide

13. Mythocritique

۱۴. گفتنی است خلاصه داستان اول و دوم در متن مقاله آورده شده است؛ اما به دلیل احتمال آشنایی خواننده با داستانهای سوم و چهارم، متن داستانها به پی‌نوشت منتقل شده است.

15. Tristan & Isolde

16. Joseph Bédier

۱۷. داستان عروه و عفرا هم از اسطوره‌های تطبیقی داستان روایت عزیز و نگار محسوب به‌شمار

می‌رود؛ اما به دلیل تشابه زیاد با ورقه و گلشاه در بخشی جداگانه آورده نشده است.

۱۸. خلاصه داستان ویس و رامین از کتابی به همین نام اثر فخرالدین اسعد گرگانی (۱۳۴۹) به تصحیح

ماگالی تودوا و الکساندر گواخاریا در ادامه آورده شده است: ویس و رامین که از کودکی به دایه‌ای

مشترک سپرده شده‌اند، این دوران را با هم سپری می‌کنند. مادر ویس، شهرو، قبل از به دنیا آمدن او

قول ازدواج دخترش را به شاه مرو، موبد (برادر رامین) می‌دهد؛ اما پس از به دنیا آمدن او پشیمان

می‌شود و عدم علاقه ویس به ازدواج با غریبه را بهانه می‌کند و او را به ازدواج یکی از بستگان در

می‌آورد. شاه موبد خشمگین می‌شود و بین شرق و غرب ایران جنگ در می‌گیرد. موبد منبیکان

پیروز می‌شود و ویس را با خود می‌برد. در راه بازگشت، رامین که همراه برادر بوده‌است، ویس را

می‌بیند و عاشق وی می‌شود. هنگامی که دایه ویس از خبر ازدواج زودهنگام ویس با شاهی پیر

آگاه می‌شود، نگران می‌شود و به سمت مرو برای کمک به وی می‌شتابد. در آنجا رامین با دایه‌اش

ملاقات می‌کند و راز دل به او می‌گوید. دایه ترتیب ملاقات آنها را می‌دهد و این بار ویس نیز عاشق

رامین می‌شود. شاه از ارتباط میان آن دو با خبر می‌شود و آنها را تهدید به مرگ می‌کند اما بی‌فایده

است. ویس و رامین بارها پنهانی یکدیگر را ملاقات می‌کنند. در نهایت شاه موبد در شکار کشته

می‌شود و رامین به پادشاهی می‌رسد. ویس و رامین با هم به خوشی زندگی می‌کنند تا زمانی که

مرگ ویس فرا می‌رسد. پس از این اتفاق، رامین پادشاهی را به پسرش واگذار می‌کند و در کنار

مقبره ویس در سرداب زندگی می‌کند تا زمان مرگش فرا رسد.

۱۹. خلاصه این داستان از کتاب لیلی و مجنون به تصحیح حسن وحید دستگردی (۱۳۷۶) در ادامه

آورده شده است: حاکم قبیله بنی‌عامر پس از سالها صاحب فرزندی زیبا می‌شود که نام او را قیس

می‌گذارد. ده‌ساله که می‌شود به مکتب می‌رود و در مکتب، لیلی را از قبیله‌ای دیگر می‌بیند. لیلی و

قیس عاشق هم می‌شوند. قیس از عشق لیلی حالتی جنون‌وار می‌یابد و دیگران مجنونش می‌خوانند.

پدر مجنون برای خواستگاری نزد پدر لیلی می‌رود؛ اما پدر لیلی می‌گوید دیوانه‌ای چون او لایق

دخترش نیست. قیس دیوانه‌تر از قبل سر به بیابان می‌گذارد. پس از مدتی جوانی از قبیله بنی‌اسد به

نام ابن‌سلام، لیلی را می‌بیند و به خواستگاری او می‌رود. پدر لیلی، ابن‌سلام را می‌پذیرد و لیلی

ناخواسته به ازدواج با ابن‌سلام تن می‌دهد. لیلی که با بی‌میلی با شوهرش زندگی می‌کند، پس از

مدتی او را بر اثر بیماری از دست می‌دهد و زمانی که این دو دل‌داده مجال به هم رسیدن می‌یابند

لیلی بیمار می‌شود. در هنگام مرگ به مادرش سفارش می‌کند که مجنون را چون او عزیز بدارد و به

— اسطوره‌کاوی الگوی عشق در فرهنگ مشترک گیلان و منطقه الموت (نمونه موردی روایت عزیز و نگار) او بگوید که در جهانی دیگر چشم انتظار اوست. مجنون از مرگ لیلی باخبر می‌شود و سرانجام بر سر مزار لیلی آن قدر بی‌قراری می‌کند تا جان می‌دهد. او را نیز در کنار لیلی به خاک می‌سپارند. ۲۰. paradigm. مجموعه‌ای از اعتقادات و ارزش‌های اعضای یک جامعه.

فهرست منابع

بدیه، ژوزف؛ (۱۳۸۶) *تریستان و ایزول*. ترجمه پرویز ناتل خانلری، تهران: انتشارات نیلوفر، نسخه الکترونیکی منتشر شده در سایت فیدیبو.
بزی، کلثوم؛ حاتم، غلامعلی؛ (۱۳۹۲) «اسطوره‌کاوی نقوش سنگ‌نگاره‌های ناهوک سراوان و بررسی حضور آن در زندگی انسان امروز منطقه»؛ *فصلنامه هنرهای تجسمی نقش‌مایه*، س ۱۷، ش ۷، ص ۷-۱۵.

پروینی، خلیل؛ نظری‌منظم، هادی؛ دلشاد، شهرام؛ (۱۳۹۵) «بررسی تطبیقی داستان «لیلی و مجنون» عربی و «عزیز و نگار» فارسی از دیدگاه ساختارگرایی»؛ *فصلنامه پژوهش‌های ادبیات تطبیقی*، دوره ۴، ش ۲، ص ۶۵-۷۴.

پوررضا، فریدون؛ (۱۳۹۸) *موسیقی فولکلوریک گیلان*؛ گیلان: نشر فرهنگ ایلیا.
جابری‌نسب، نرگس؛ وفایی، منیژه؛ (۱۳۹۷) «تفسیر و تحلیل تبارشناسی «قصه عزیز و نگار» در گذر زمان»؛ ششمین همایش متن‌پژوهی ادبی.
حکیم نظامی گنجه‌ای؛ (۱۳۷۶) *لیلی و مجنون*؛ به تصحیح حسن وحید دستگردی، تهران: نشر قطره.

دری، زهرا؛ فقیهی، راضیه؛ (۱۳۹۲) «تحلیل بنمایه‌های داستانی منظومه عزیز و نگار»؛ *فصلنامه تخصصی تحلیل و نقد متون و زبان ادبیات فارسی*، ش ۱۷، ص ۱۸۹-۲۱۳.
دری، زهرا؛ فقیهی، راضیه؛ (۱۳۹۴) «بررسی محتوایی و ساختاری قصه عزیز و نگار»؛ همایش انجمن ترویج زبان و ادب فارسی؛ دانشگاه محقق اردبیلی.
دوروزمون، دنی؛ (۱۳۹۷) *اسطوره‌های عشق*؛ ترجمه جلال ستاری، تهران: نشر نشانه.
ریاحی، مریم؛ (۱۳۸۶) «مصاحبه با یوسف علیخانی»؛ پایگاه خبری فیلم کوتاه، بازدید به تاریخ ۱۴۰۰/۰۷/۱۴.

https://shortfilmnews.com/news/1198391541/%DA%AF%D9%81%D8%AA_%D9%88%DA%AF%D9%88_%D8%A8%D8%A7_%DB%8C%D9%88%D8%B3%D9%81_%D8%B9%D9%84_%DB%8C%D8%AE%D8%A7%D9%86%DB%8C_%DA%A9%D8%A7%D8%B1%DA%AF%D8%B1%D8%AF%D8%A7%D9%86_%D9%85%D8%B3%D8%AA%D9%86%D8%AF_%D8%B9%D8%B2%DB%8C%D8%B2_%D9%88_%D9%86%DA%AF%D8%A7%D8%B1

ذوالفقاری، حسن؛ (۱۳۹۷) «سنت کتابخوانی در مجالس و محافل عامه»؛ *ایران نامگ*، س ۳، ش ۴، ص ۵۹-۷۷.

سناری، جلال؛ (۱۳۸۸) *اسطوره عشق و عاشقی در چند عشقنامه فارسی*؛ تهران: نشر میترا. شایگان، سودابه؛ خدادادی مترجم‌زاده، محمد؛ مقیم‌نژاد، مهدی؛ (۱۳۹۹) «تحلیل روانکاوانه عکس‌های آرتور ترس از دیدگاه یونگ و با روش اسطوره‌کاوی ژیلبر دوران»؛ *دو فصلنامه پژوهش هنر*، س ۱۰، ش ۱۹، ص ۷۱-۸۵.
 عسگری، حسین؛ (۱۳۸۸) «گزارشی از شب عزیز و نگار طالقانی»؛ وبلاگ ساوجبلاغ‌پژوهی، بازدید شده در تاریخ ۱۴/۰۷/۱۴۰۰:

<http://128askari.parsiblog.com/Posts/140/%DA%AF%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%B4%D9%8A+%D8%A7%D8%B2+%D8%B4%D8%A8+%D8%B9%D8%B2%D9%8A%D8%B2+%D9%88+%D9%86%DA%AF%D8%A7%D8%B1+%D8%B7%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%8A/>

علیخانی، یوسف؛ (۱۳۹۳) *عزیز و نگار (بازخوانی یک عشقنامه)*؛ تهران: نشر ققنوس.
 عیوقی؛ (۱۳۴۳) *ورقه و گلشاه عیوقی*؛ تصحیح دکتر ذبیح‌الله صفا، تهران: دانشگاه تهران.
 فخرالدین اسعد گرگانی؛ (۱۳۴۹) *ویس و رامین*؛ تصحیح ماگالی تودوا و الکساندر گواخاریا، تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
 نامورمطلق، بهمن؛ (۱۳۹۸) *اسطوره‌کاوی عشق در فرهنگ ایرانی*؛ تهران: نشر سخن.
 نامورمطلق، بهمن؛ (۱۳۹۷) *درآمدی بر اسطوره‌شناسی نظریه‌ها و کاربردها*؛ تهران: نشر سخن.

نامورمطلق، بهمن؛ ابوالحسنی، المیرا؛ (۱۳۹۵) «چگونگی نمود اسطوره فراموشی در حافظه تاریخی جامعه ایران با رویکرد اسطوره‌کاوی رویداد»، کنفرانس بین‌المللی رویکردهای نوین علوم انسانی در قرن ۲۱، رشت.

نامورمطلق، بهمن؛ مهدی‌پور مقدم، زهرا؛ (۱۴۰۰) «تحلیل اسطوره‌کاوی عشق در فرهنگ گیلان (مطالعه موردی: روایت رعنا)»؛ *فصلنامه علمی ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی*، س ۱۷، ش ۶۳، ص ۲۷۷-۳۰۳.
 تصویر ۱:

<http://www.dahak.blogfa.com/tag/%D9%85%D8%B3%D8%AA%D9%86%D8%AF-%D8%B9%D8%B2%DB%8C%D8%B2-%D9%88-%D9%86%DA%AF%D8%A7%D8%B1>
<https://www.aparat.com/v/nUZp7/> تصویر ۲: